

Amos nya språkdräkt

En nyöversättning av bibeln pågår, och många undrar när den skall bli färdig. Gösta Ahlström – fil kand, teol lic och 1959 teol dr och docent i Uppsala, sedan 1964 professor i Gamla Testamentet och palestinensiska studier vid University of Chicago – menar tvärtom att översättningsarbetet borde permanentas. Både nya forskningsrön och svenska språkets förvandling skulle tala härför. I sin artikel exemplifierar han sin uppfattning genom att visa hur nyöversättningen av profeten Amos i GT både kan ifrågasättas i flera detaljer och kompletteras.

Varje översättning av ett litterärt verk aktualiserar frågan hur man skall översätta så att man är "texttrogen" och inte förvanskar innehållet, samtidigt som det hela skall vara begripligt och gärna lättläst. Speciellt känsligt blir det att översätta bibeln till modern svenska. Ett religiöst-emotionellt ställningstagande till bibeltexten kan oavsiktligt influera en översättare. Dessutom är bibeln inte en enhetlig bok. Den är en samling av skrifter med skilda stilarter. Det religiösa innehållet skiftar också. Skall nu bibelns olika stilarter tvingas in i samma svenska "munart" när en nyöversättning görs, eller skall man vara trogen originalen? Med andra ord, skall man göra rättvisa åt de litterära alster som fått beteckningen Bibel?

Granskar man den nyöversättning, "Fem bibelböcker. Gamla Testamentet" 1, som utgivits på Libers förlag, kan man ej komma ifrån att det förstnämnda alternativet har varit Bibelkommissionens ledstjärna. Enligt förordet har kommissionens uppgift varit att använda ett vardagligt och lättbegripligt språk. Några krav på en litterär stil, som ej blir högtidlig, kan då knappast ställas, om man med högtidlig menar en stil som inte är alltför vardaglig. Kommissionen har också noggrant undvikit en fraseologi som skulle kunna betecknas som högtidlig. Enligt förordet skall språket vara en idiomatisk nutidssvenska. Det låter bestickande, men vad menas med idiomatisk i dagens svenska språkläge? Det är tveksamt om det hebreiska textmaterialet genomgående varit av motsvarande natur.

Granskar man den nya översättningen, finner man att språket synes vara ledigt och begripligt samt på åtskilliga ställen även tilltalande, om nu en utlandssvensk kan yttra sig i

saken. Min kritik av denna nyöversättning skall emellertid inte lägga huvudvikten på stilarten, det må överlåtas till svenska litteratörer. Jag har valt att granska den nya översättningen utifrån den hebreiska grundtexten, samtidigt som jag begränsat mig till Amos bok.

Bibeln som kulturhistoria

Först bör det framhållas att bibelns böcker ej bara har till uppgift att tjäna gudstjänst och andaktsliv och i någon mån också religionsundervisningen. Gamla Testamentets böcker skall ses och läsas som de är, nämligen en källa till kunskapen om de israelitiska och judeiska religionsformerna, dess folks historia och kultur m m. På vissa punkter verkar det som om bibelkommissionen inte till fullo har beaktat detta. Som ett exempel kan nämnas, att man i Amos 5: 12, 15 utelämnat en fras, vilket får till följd att läsaren går miste om en väsentlig upplysning, nämligen var man skipade rätt i städerna. Grundtexten har en fras som säger att man avvisar den fattige i stadsporten, m a o han får ej sin rättssak bedömd. Den nya översättningen återger detta med att man "hindrar de fattiga att få sin rätt" (v 12). I vers 15 kommer 1917 års översättning närmare grundtexten med "etablera rätten i stadsporten!" Detta blir nu till "låt rätten råda då ni dömer!" Här frågar man sig varför en sådan intressant kulturnotis skall utelämnas. Varför skulle en nutida läsare – from eller ofrom – inte kunna få veta var rätt skipades? Stadsporten var samlingsplatsen för stadens "äldste", dvs kommunalpamparna, "stadsfullmäktige". De hade också legala funktioner. Den nya översättningen är i detta fall snarare en korrigerigering än en översättning.

I Am 1:2 har man försökt att förbättra hebreiskan:

Herren ryter från Sion
hans röst dånar från Jerusalem. . .

Andra ledet återges i den gamla översättningen med den mer texttrogna frasen "och från Jerusalem låter han höra sin röst". Hebreiskan har här ingen karakteristik av Jahves röst. En sådan är redan given i den första radens "ryter", ett ord som hänför sig till lejonets rytande. Meningen är alltså att Israel skall bäva när Jahve häver upp sin röst. Såsom ett lejons rytande signalerar den fara och ingjuter skräck.

Ett annat exempel på en "nyskrivning" förekommer i 2: 16:

den tappreste bland de tappra skall den dagen kasta
sina vapen och fly, säger Herren.

Frasen "kasta sina vapen" finns ej i grundtexten! Dessutom har man utelämnat ett ord, "naken". Hebreiskan borde på svenska återges:

den tappre (tappreste) bland krigshjältarna
skall den dagen fly naken, säger Jahve.

Man frågar sig om ordet "naken" är oförståeligt för en nutida svensk. Textens mening är den att krigshjälten, som vanligtvis prisades, "på den dagen" endast kommer att kunna berömma sig av skam. Att gå omkring naken var ett tecken på skam. Hebreisk poesi excellerar i motsatser, berättarkonsten likaså. Den nya översättningen har här missat poängen, nämligen den att en naken krigare är av ingen som helst nytta. Han har intet att berömma sig av, tvärtom.

Amos nya språkdräk

Några stilfrågor

Den stilistiska "stegring", som förekommer i hebreiskan i oraklen mot nationerna (1: 3, 5, 11, 13 och 2: 1, 4), är i det närmaste omöjlig att översätta till meningsfull svenska. Grundtexten använder sig av ett gammalt pre-israeliskt talesätt i vilket man nämner ett tal eller nummer och sedan repeterar det hela med nästa högre siffra: "För tre brott, ja för fyra"; detta blir nu till "Brott på brott...". Den följande satsen har fått utgestaltningen "jag vill inte dröja med domen". Detta är en omskrivning som innehållsmässigt kan vara riktig. Texten fastslår att Jahve ej vill låta något återvända. Problemet är: vad? Då en liknande fras förekommer i Jesaja (1: 2) där hans vrede är nämnd, skulle man kunna anta att det även här gäller vreden.

I utsagan riktad mot Edom (1: 11) har man översatt: "deras vrede rasade oavbrutet, deras ursinne brann utan slut." En mer texttrogen återgivning ger:

hans vrede sliter ständigt sönder
hans ursinne (ilska) rasar för evigt.

På grund av att idén är den att Edoms ilska aldrig slutar, vore presens bättre än förfluten tid.

Valet av svenska ord för vissa tekniska termer i hebreiskan kan ibland föra läsarens associationer på avvägar. Exempelvis i 2: 12:

och profeterna förbjöd ni att förkunna.

Ordet förkunna leder förmodligen en nutida svensk läsare att tänka på en predikant. Profeterna var emellertid ingalunda några vanliga predikanter, som studerade ett ämne i avsikt att utlägga det för en lyssnarskara. Grundtextens ord kan översättas med "att vara inspire-rad, att recitera som en profet, att agera som en profet". Detta översattes vanligtvis med "pro-

fetera". Vad Amos här refererar till är folkets "förbud" för någon att agera och uppträda som en visionär som meddelar vad han sett (eller hört), m a o man ville ej lyssna på sådana som ansåg sig genom extasen ha fått ett budskap från gudomen. Det bör tilläggas att många av dem var ansedda som fanatiker, fientliga både mot landets officiella religion och kultur.

I 4: 1 har man översatt "medan ni säger till era män". I detta fall vore "era herrar" en bättre återgivning. Utsagan syftar nämligen på att Jahve inte är kvinnornas herre, enligt Amos uppfattning. Associationen till det hebreiska Adonaj (som användes såsom ett namn för Jahve och översattes "Herren") har inte kommit till sin rätt.

En annan mindre lyckad ändring är 3: 2:

Ni är de enda som jag tagit mig an bland alla folk på jorden.

"Ta sig an" återger ej hebreiskans ord, som betyder "känna, erkänna, förstå, veta". Den gamla (1917) översättningens "utvald" svarar bättre till versens mening. Ordet för folk är här "släkt", och versen syftar alltså på utväljandet av Jacobssläkten.

En passus där man ändrat något i hebreiskans ordval är 4: 6:

Det var jag som lät er gå med tomma magar
i alla era städer...

1917 års bibel har här "tomma munnar", som bättre svarar mot hebreiskans "tändernas renhet", m a o man hade intet att tugga på. Hungersnöd hade härjat landet.

Det finns fortfarande en del ord som är osäkra till sin betydelse. Ett sådant förekommer i 2: 13. Här föreslår den nya översättning följande:

Se jag vill låta marken skaka under er,
som en fullastad halmkärra skakar.

Av texten får man dock det intrycket att oxkär-
ran lätt stjälpes för minsta ojämnhet i marken
just därför att den är för fullt lastad. Med hjälp
av en arabisk etymologi har man stundom före-
slagit att det hebreiska verbet skulle betyda
"att göra ett hinder, hindra". I så fall skulle vi
här ha en utsaga som helt enkelt betyder "liten
tuva stjälpes ofta stort lass". Liksom kärnan är
överlastad med halm och därför lätt stjälpes är
Israel överlastad av "synder" och kommer med
lätthet att "falla". Texten kan då översättas
med:

Se jag vill låta göra ett hinder under er,
såsom en oxkärna fullastad med halm går
på ett hinder (och stjälpes).

Det svårförstådda innehållet

Som ovan nämnts är det speciellt svårt att
översätta poesien till ett annat språk. Rim och
assonanser försvinner gärna eller är helt enkelt
oöversättliga. Det är därför med speciellt in-
tresse man slår upp Am 5:2 för att se om den
nya översättningen kan mäta sig med den gam-
la av 1917 i återgivningen av Amos likklagan
över Israel. Svaret blir negativt.

1917:

Fallen är hon och kan icke mer stå upp
jungfrun Israel!

Hon ligger slagen till marken i sitt land
ingen reser henne upp.

1979:

Jungfrun Israel har fallit,
hon reser sig aldrig mer,
hon ligger där övergiven på egen mark,
ingen hjälper henne upp.

Hebreiskan borde snarast bli:

Hon har fallit, hon skall ej mer stå upp,
den unga kvinnan Israel,
utsträckt ligger hon på sitt land,
ingen reser henne upp.

Bibelkommissionens ommöblering av den he-
breiska textens ordföljd har försvagat det emfa-
tiska i bilden av Israel som en död kvinna.

I 5:16 har man missuppfattat subjektet:

mannen på åkern skall kalla till sorgeshög-
tid,
till dödsklagan dem som är kunniga i sor-
gesång.

Det är i själva verket lantarbetaren som skall
kallas till att utföra dödsklagan liksom de som
är kunniga i likklagan också skall kallas. Här
har den gamla översättningen förstätt sam-
manhanget.

Både den gamla och den nya översättningen
har i 5:21 undvikit ett högst karakteristiskt
drag i gudsbilden – förmodligen för att det inte
är i överensstämmelse med vad en modern
människa vill se i en gudom. Grundspråket har
i sista ledet av versen "jag vill inte lukta på era
festförsamlingar". Detta blir nu till "jag står
inte ut med era högtider". En sådan översätt-
ning är tämligen missvisande. Bibelns uppfatt-
ning(ar) av det gudomliga bör under alla om-
ständigheter komma till sin rätt. I den gamla
Främre orienten skulle gudarna i regel ha väl-
luktande offer, och Jahve är intet undantag
från regeln. Man kan, exempelvis, jämföra med
Noas offer, 1 Mos 8:21: "när då Jahve kände
den välbehagliga lukten..."

En annan mindre lyckad återgivning av he-
breiskan finner man i 6:5; "ni skrålar till har-
pa". Det hebreiska ordet bakom "skråla" är till
sin betydelse inte fullt säker. Utifrån arabiskan

har man ofta översatt "improvisera visor". Ett substantiv av samma ordstam användes för en druva som fallit (droppat) från vinträdet. Bilden skulle då bli den att man "plockar" på strängarna och låter "droppa" några toner för att höra om det låter acceptabelt, m a o profeten är här hånfull och arrogant. "Svirarnas skrål" i vers 7 är en annan parafrasering. Hebreiskan har ett ord som betyder "bankett, begravningsfest".

Den högst intressanta orakelutsagan i 6: 9-10 har missförstått. Detta orakel tillhör kategorin *vaticinia ex eventu*, dvs det har tillkommit efter en viss händelse som oraklet hänför till. I detta fall har utsagan haft till uppgift att ge "legitimation" för konung Josias av Juda vanhelgande av det forna nordriket Israels altaren och den gamla rikshelgedomen i Betel. (Han brände bl a prästernas ben på altarna, något som var liktydigt med en bestraffning. På detta sätt profanades de och kunde ej mer användas.) De tio män som nämns i Am 6: 9 refererar till nordrikets tio stammar. "De måste alla dö." Fränden, som bränner deras ben, är kung Josia. Förbudet att nämna Jahves namn betyder att Jahvekulten överhuvud inte skall existera i det forna riket Israel, nu den assyriska provinsen Samerina. Enligt senare judisk uppfattning skulle nämligen Jahves offerkult endast vara möjlig i Jerusalem. Jahvekulten i norr var en konkurrent som skulle utrotas – och Josia gjorde sitt bästa i den vägen.

En vers som egentligen aldrig riktigt förstått är 7: 7. Här har man översatt med att Jahve står vid en mur med "ett blylod i handen". En fotnot anger att bilden och dess syftning är oklar. I själva verket är bilden klar och tydlig. Det förhåller sig så att ordet för "blylod" är ett

låneord från assyriskan och betyder "tenn". Versen associerar till stormakten Assyrien från vilket land man fick tenn, som användes för lödningar. Versen visar sålunda varifrån faran skulle komma.

För att få fram den rätta kontrasten i 8: 10 borde det hebreiska *shir* ha översatts med "hymn" i stället för sång (det betyder båda). Idéen är nämligen den att hymnen skall förvandlas till sin motsats, till en klagosång. Israel skall ej längre få någon anledning att sjunga hymner, lovsånger.

Översättningen bör fortsätta

Det ovan sagda innebär ej att bibelkommissionens arbete är mindre tillfredsställande. Svårigheterna är naturligt nog många. De resultat som hittills har redovisats inger förtroende. Stilen är också ledig och ren. Emellertid kunde – innehållsmässigt – ett bättre resultat ha åstadkommit, om man hållit sig närmare grundtexten och mer noggrant iakttagit dess nyanser, liksom man också kunde ha önskat en större lyhördhet för bildspråket. Personligen skulle jag vilja se denna översättning som början till ett långtidsprojekt, som ej bör avslutas på en bestämd tidpunkt. Varför inte skapa ett bibelöversättningsinstitut vid universiteten? På så sätt skulle en ny översättning av bibelns böcker kunna komma ut med vissa mellanrum beroende på den snabbhet med vilken det svenska språket förändras.

Översättningen "Fem bibelböcker" aktualiserar ett speciellt fenomen, nämligen studiet av hebreiskan. Man frågar sig verkligen om det inte vore möjligt att återinföra hebreiskan som obligatoriskt språk i universitetsutbildningen

för präster och religionslärare. Dessa yrkeskategorier borde inte endast ges chansen utan också ha rättigheten, eller skyldigheten, att ta reda på vad texten säger. I varje fall borde de

ha någon erfarenhet av vilka svårigheter som är förknippade med att översätta vad som har kallats de gudomliga orden.

... för att kunna förstå de ord som står i den gamla bibeln. Det är en svår uppgift, och det är därför viktigt att ha någon som kan hjälpa till. I varje fall borde de ha någon erfarenhet av vilka svårigheter som är förknippade med att översätta vad som har kallats de gudomliga orden. Det är en svår uppgift, och det är därför viktigt att ha någon som kan hjälpa till. I varje fall borde de ha någon erfarenhet av vilka svårigheter som är förknippade med att översätta vad som har kallats de gudomliga orden.

... för att kunna förstå de ord som står i den gamla bibeln. Det är en svår uppgift, och det är därför viktigt att ha någon som kan hjälpa till. I varje fall borde de ha någon erfarenhet av vilka svårigheter som är förknippade med att översätta vad som har kallats de gudomliga orden. Det är en svår uppgift, och det är därför viktigt att ha någon som kan hjälpa till. I varje fall borde de ha någon erfarenhet av vilka svårigheter som är förknippade med att översätta vad som har kallats de gudomliga orden.